

Jan Macek, Josef Dvořák, Ladislav Traxler a Václav Červenka: Motýli a housenky střední Evropy. Noční motýli I. a II.

Není atlas jako atlas. Entomologická literatura věnovaná motýlům má v Čechách velkou tradici, z mnoha stačí připomenout na svoji dobu vynikající dílo H. A. Joukla Motýlové a housenky střední Evropy, se zvláštním zřetelem k motýlům českým z r. 1910, nebo zahájenou, leč nedokončenou sérii atlasů R. Schwarze z let 1948–53, či velmi čtivé příručky J. Mouchy z 60. a 70 let. Lze říci, že tyto obrazové, textové vynikající publikace mají lví podíl na rozšíření zájmu o motýly a jejich studium mezi širokou veřejností.

Zatímco příručky věnované denním motýlům se na trhu občas objevují stále, ať již původní či překlady, bylo v posledních desetiletích znát, že chybí vhodné obrazové určovací dílo, které by se pokusilo v úplnosti shrnout alespoň velké noční motýly. Zdá se, že tuto mezeru začalo zaplňovat nakladatelství Academia vydáním výše uvedených dvou knih. První z nich je věnována 16 druhově méně početným čeledím: hrotnokřídlecovití, vakonošovití, slimákovcovití, drvopleňovití, srpokřídlecovití, bourovcovití, strakáčovití, pabourovcovití, bourcovití, martináčovití, lišajovití, bourovcíkovití, hřbetozubcovití, bekynovití, drobnuškovití a přástevníkovití; druhá kniha se věnuje pouze rozsáhlé čeledi můrovitých.

První svazek také obsahuje předmluvu k celé připravované sérii a obecný úvod k motýlům a užívání terminologii. Přehledně jsou podány vysvětlivky charakteristik rozšíření, vazeb na biotop a jiné termíny, na pěti stranách je přiblížen řád motýlů a na dalších třech jejich klasifikace. Následují popisný klíč k určování čeledí motýlů podle housenek, vysvětlující obrázky k housenčí morfologii a pak to, co autoři označují jako „tabule rychlé orientace“ k zařazení v přírodě nalezených motýlů do čeledi. Tyto tabule sestávají ze zmenšených fotografií typických zástupců jednotlivých skupin. Obdobně je zpracován též ilustrovaný klíč čeledí na základě vzhledu housenek. Od str. 34 následují popisy a vyobrazení jednotlivých druhů, prokládané občasnými barevně odlišnými poli s popisnými analytickými klíči k určování druhů podle dospělců tam, kde je to nutné. Zejména však umožňujících identifikaci housenek.

Druhý svazek už má úvodní pasáže poměrně stručné, po kratičké předmluvě následuje charakteristika čeledi můrovitých, přehled jejich systému a orientační klíč k determinaci podle housenek. Od str. 18 pokračuje přehled druhů a vyobrazení s vloženými klíči.

Informace o jednotlivých druzích jsou řazeny v tomto pořadí: diagnóza (stručný popis dospělce a housenky s uvedením rozdílů od podobných druhů) – tento

odstavec je ve druhé knize nahrazen odstavcem charakteristika; rozšíření (s upozorněním na druhy známé z ČR); bionomie (informace o období letu a živných rostlinách) – za tento odstavec jsou v prvním i druhém svazku místy připojeny odstavce variabilita (popisují formy a upozorňují na proměnlivost ve zbarvení) a ve druhém identifikace (zdůrazněny jsou rozdíly vzhledem k podobným taxonům); následují poznámky k chovu a barevné tabule s vyobrazením. Na konci obou knih je přehled literatury a rejstříky latinských a českých jmen uvedených motýlů. Širší pozornosti zaslouží zvláště dva zmíněné body: poznámky k chovu a barevné tabule.

Poznámky k chovu obsahují řadu původních informací a postupů, jak které druhy v zajetí rozmnožovat a odchovat od vajíčka po dospělce. To je velmi významný přínos pro všechny lepidopterology a zájemce o přírodu vůbec – knihy tím představují nejen určovací, ale doslova a do písmene i chovatelské příručky. Ostatně vždyť autoři, pokud chtěli zajistit kvalitní vyobrazení housenek většiny druhů, museli je od vajíček odchovat.

Asi největším kladem jsou však obrazové tabule všech druhů ve stadiu dospělce – imaga (vypreparovaného), u většiny druhů i řady barevných forem a imaga živého v charakteristickém postoji (resp. posezu) a housenky. Někde je vyobrazena také kukla a vajíčka. Autory fotografií jsou kromě jmen uvedených na titulu ještě (abecedně): Jakub Beránek, Mathias Czernila, Stanislav Krejčík, Josef Procházka, Josef Smažík a Pavel Šprýňar. Hlavní zásluhu na kvalitě barevných tabulí však možno přičíst excelentnímu fotografovi hmyzu – Josefu Dvořákově, který při jejich aranžování, úpravách a výsledné grafice zhodnotil zkušenosti ze své původ-

ní a hlavní profese – architektury. Nutno pochválit i nakladatelství Academia, protože barevnému provedení tabulí byla věnována velká péče a výsledek je naprosto věrohodný.

Při tak rozsáhlém zpracování a informační hodnotě textu by bylo zázrakem, kdyby se v knihách nenalezly chyby a žádné překlepy. Pokud listujeme např. prvním svazkem, lze namátkou na některé upozornit. Na str. 7, kde jsou charakteristiky kategorií rozšíření a vazby na biotop, autoři odkazují na neexistující práci Beneš et Konvička (2002). Pravděpodobně jde o knihu Beneš a kol. (2002), resp. J. Beneš, M. Konvička, J. Dvořák, Z. Fric, Z. Havelda, A. Pavlíčko, V. Vrabec, Z. Weidenhoffer (eds.): Motýli České republiky: Rozšíření a ochrana I., II. (Butterflies of the Czech Republic: Distribution and conservation I., II.); SOM, Praha, která ale není uvedena v literatuře. Na str. 13 unikl nesprávný odkaz na práci Novák et col. (lépe je Novák et al.), na str. 70–71 je nejasnost v českém pojmenování druhu *Heterogenea asella*, který je jednou uveden jako slimákovcový malý v textu a pod tabulí jako slimákovcový bukový (správně slimákovcový malý). U bource morušového (*Bombyx mori*) na str. 144 nemají autoři úplně jasno, co je rasa a co druh. U čeledi martináčovitých uvádějí popisy dvou kryptických druhů martináče habrového (*Saturnia pavonia*) a m. podobného (*S. pavoniella*), avšak pro ilustraci je stejná fotografie samečka na str. 151 a poté na str. 155 použita jednou u druhu *S. pavonia* a podruhé u *S. pavoniella*. A tak bychom s výtkami mohli pokračovat u obou zatím vydaných svazků. Nicméně, je-li možno krátkodobým užíváním knih prověřit, chyba typu identická fotografie užitá 2x pro různé taxony se neopakuje a drobných překlepů a nepozorností je na tak rozsáhlé dílo minimum. Rovněž druhové určení vyobrazených motýlů a housenek se zdá být správné.

V porovnání s překládanými příručkami a rychloatlasy jsou vydané knihy informačně zcela jistě výše. Z hlediska kvality vyobrazení je předstihují a navíc díky fotografiím, klíčem housenek a návodům k chovu představují v české literatuře unikum, které vyplňuje stoletou mezeru od vydání Joukla. Umožňují určit nejenom dospělce motýlů, ale i larvy. Několik málo chyb a nepřesností zcela jistě můžeme odpustit, neboť praktický význam knih je mnohonásobně převažuje. Nezbývá než čekat na další svazek (Noční motýli III. Píďalkovití) a doufat, že nakladatelství vydrží, přes současnou krizi vydá komplet celý a že následující svazky budou graficky i obsahově minimálně stejně povedené. Dvě vydané knihy lze s čistým svědomím doporučit pozornosti čtenářů.

Academia, Praha 2007 a 2008,
372 a 490 str. Cena 495 a 550 Kč

1 Lišaj kyprejový (*Deilephila porcellus*) z čeledi lišajovití (*Sphinxidae*) má rozpětí křídel 44–50 mm. Obývá většinu Evropy, severní Afriku a západní Asii až po Írán. Foto J. Dvořák